

Парадигми любові й самотності у творчості Ульфа Старка

За що люблять книжки Ульфа Старка у світі?

Ульф Старк – один із найкращих письменників Швеції для дітей та молоді. Він народився 12 липня 1944 р. у Стокгольмі. Його дебютною книжкою для дітей стала повість «Петер і червоний птах» (1975). Проте всесвітнє визнання як дитячий письменник він здобув із виходом книжки «Диваки і зануди» (1984). Саме за цю повість митець був нагороджений дипломом переможця *Конкурсу дитячих книжок Бонніра-молодшого*. Шведська родина Боннір активно займається книговидавництвом із середини XIX ст., нині медіа-група Боннір має 175 компаній у 18 країнах світу. Тому Премія дитячої літератури Бонніра-молодшого є однією з найпрестижніших у Швеції. У 1989-1998 рр. Ульф Старк був членом Шведської академії дитячої книги. 1998 р. став лауреатом Скандинавської літературної премії (*Nordic literary prize*). Письменник був двічі номінований на *Премію Г.Х. Андерсена* (1996, 2000), нагороджений *спеціальним дипломом за особливі заслуги міжнародною комісією Премії Г.Х. Андерсена* (2000). Окрім того, Ульф Старк став лауреатом й інших визначних премій світу: *Стипендія для шведських письменників* (Швеція, 1985), *Премія «Срібний олівець»* (Голландія, 1986), *Премія «Найкраща книжка для дітей»* (Бельгія, 1986), *Премія Нільса Хольгерссона від Асоціації шведських бібліотек* (Швеція, 1988), *Стипендія Премії «Література для дітей і дорослих»* (1990), *Премія Астрід Ліндгрєн* (1993), *Премія «Німецька література для юнацтва»* за книжку «Чи вмієш ти свистіти, Йоганно?» (1994), *Премія «Експрессен»* за книжку «Великий брат» (1995), *Премія «Август»* за книжку «Моя сестра – ангел» (1995), *Премія «Скандинавська дитяча книжка»* (1998) та ін.

Загалом Ульф Старк написав понад 30 творів, перекладених десятками мовами світу. До речі, в Японії перекладені й видані всі книжки У. Старка. Він продовжував літературні традиції Астрід Ліндгрєн, Еви Еріксон, Ульфа Нільсона, Анни Галлінг. До речі, скандинавська література вирізняється з-поміж інших насамперед особливим поглядом на світ дитинства: якщо інші автори (за рідкісними щасливими винятками) оцінюють події з позиції дорослого, то У. Старк намагається побачити світ й оточення очима дитини. Для його персонажів важливими є не стільки строгі логічні зв'язки, скільки відчуття й образи, запахи й звуки, глибоко приховані в душі емоції й спогади, відтінки й нюанси людських стосунків. У. Старк не обходить складних тем. Він порушує не тільки сучасні «дитячі» чи «юнацькі» проблеми, а



й пише про напрочуд важливі соціальні речі – війну («Маленька книжка про любов»), проблеми біженців («Хлопчик, дідусь і стіна»), конфлікти між різними поколіннями («Хай танцюють білі ведмеді») тощо. Але про що б не писав У. Старк, він робить це тонко, мудро, делікатно і ніколи не нав'язує власних оцінок.

Письменник помер 13 червня 2017 р. у м. Стокгольмі. Незадовго до смерті відвідав Україну, ставши почесним гостем Дитячої програми Книжкового Арсеналу в Києві, де презентував українські переклади книжок «Чи вмієш ти

свистати, Юганно?» і «Диваки і зануди».

В Україні У. Старка добре знають і активно перекладають: «Петер і червоний птах» (Веселка, 1983, переклад Наталі Касторф), «Мій друг Персі, Бофало Біл і я» (Теза, 2008, переклад Галини Кирпи), «Диваки і зануди» (ВСЛ, 2015, переклад Галини Кирпи), «Маленька книжка про любов» (ВСЛ, 2016, переклад Галини Кирпи), «Чи вмієш ти свистати, Юганно?» (ВСЛ, 2016, переклад Галини Кирпи), «Тоді я був просто Ульф» (ВСЛ, 2017, переклад Галини Кирпи), «Мій друг Персі, Баффало Білл і я» (ВСЛ, 2017, переклад Галини Кирпи) та «Золоте серце» (ВСЛ, 2018, переклад Галини Кирпи).

Літературознавець Богдана Романцова сформулювала 10 причин, за що люблять твори У. Старка: 1) за те, що він не боїться говорити на серйозні «недитячі» теми; 2) за продовження традиції; 3) за відсутність моралізаторства; 4) за увагу до старшого покоління; 5) за активну участь у популяризації читання; 6) за тонкий гумор; 7) за те, що його книжки добре читати вголос; 8) за багатоголосся; 9) за сумні казки; 10) за чудові ілюстрації, з якими виходять його книжки (Електронний ресурс: <https://bokmal.com.ua/books/10-prichin-chomu-milyubimo-ulfa-starka/>).

Українсько-скандинавський діалог на сторінках «Зарубіжної літератури в школах України»

У 2015 р. на сторінках журналу «Зарубіжна література в школах України» відбувся широкий українсько-скандинавський діалог щодо сучасної літератури. Діалог був відкритим, тому в ньому взяли участь науковці із Данії, Швеції, України, а й з Великої Британії та США. До дискусії долучився тоді й письменник У. Старк, який дав інтерв'ю українському виданню (Див: «Зарубіжна література в школах України», 2015, № 11).

Із інтерв'ю У. Старка журналу «Зарубіжна література в школах України» (2015, № 11)

О.Н.: У чинній програмі із зарубіжної літератури для українських шкіл уведено класичні твори (75-80 %) і твори сучасної літератури (20-25 %). У зв'язку з тим в Україні давно тривають гострі дискусії щодо того, чи варто взагалі вивчати сучасну літературу в школі і які твори вивчати? Є такі думки, що потрібно залишити тільки високу класику (античність, Середньовіччя, Відродження та ін.). Але є й протилежна точка зору, що найкраща сучасна література потрібна в школі. Що ви думаєте з цього приводу?

У.С.: Я щасливий з того, що маю можливість долучитися до дискусії щодо сучасної дитячої зарубіжної літератури, яка, безперечно, збагачує і розширює світогляд дітей. Зарубіжна література дарує усвідомлення того, що діється довкола, за межами власного світу, а також, що відбувається з душею і тілом. Це зовсім не означає, що ви (дорослий чи дитина) обов'язково мусите погодитися з тим, що говорить письменник у своїх творах. На мою думку, прогрес індивідуальний, культурний, національний бере свій початок із зіткнення та конфронтації різних цінностей, аргументів, точок зору.

О.Н.: В українській програмі твори сучасності пропонуються на вибір учителів та учнів, наприклад, наприкінці року вони мають вибрати 1-2 твори, які хочуть обговорити. Окрім того, в нас є твори для обов'язкового вивчення, а є і твори для позакласного читання, тобто їх можна читати за бажанням. Творчість Ульфа Старка увійшла до програми позакласного читання для 7 класу («Петер і червоний птах»), «Мій друг Персі, Бофало Біл і я» – 1 за вибором) і 8 класу («Диваки і зануди»). Як ви вважаєте, це гарний вибір для школи? Які проблеми порушуються в цих творах?

У.С.: Насправді вже минуло багато часу відколи я написав «Петер і червоний птах». Це був мій дебют як дитячого письменника. Моя головна ідея полягала в тому, щоб відтворити взаємозалежність між умовами праці батьків, сімейним життям і становищем дитини. Подібні питання ще й досі є актуальними, на мою думку, і варті обговорення.

Книжка «Мій друг Персі, Бофало Біл і я» загалом має автобіографічний характер, зокрема написана про ті часи, коли мені було 12 років. Це книжка про любов і дружбу, про стосунки між поколіннями. У творі описано життя дитини із родини середнього класу, твір – веселий і серйозний водночас. Я вважаю, що цей твір може бути підґрунтям для розмови про те, як змінилося життя, про те, що таке любов, а що таке сум, чому буває агресія, як це пов'язано із нещасливим коханням. Водночас усе залежить від педагогічної майстерності вчителя, від його уміння розкрити для своїх учнів різні скарги, що містяться в книжках. Це стосується й книжки «Диваки і зануди».

«Чи вмєєш ти свистати, Юганно?» (1992)

Шведське телебачення часто показує на Різдво кінофільм «Чи вмєєш ти свистати, Юганно?», знятий за однойменною книжкою У. Старка (режисер Румле Хаммерих, Швеція, 1994). Українська

перекладачка Галина Кирпа зазначає: «Могли б показувати щось легеньке, розважальне. Як-не-як свято. Могли б, а показують фільм, від якого не одна шведська дитина втирає сльози... Шкода лише одного: хоч би як мені хотілося, та я не можу бодай уявити собі, що такий фільм покажуть на Різдво українським дітям. Але, на щастя, вони можуть прочитати цю книжку. І полюбити її так, як їхні шведські ровесники» (Ульф Старк. *Чи вмєєш ти свистати, Юганно?*. – Львів: ВСЛ, 2016. – С. 63.)

У книжці йдеться про різні покоління – про дітей і про людей похилого віку. Кожен із них переживає власні стани самотності, але коли вони разом – ці стани стають іншими, маленькі й дорослі люди відкривають у собі те, що називаємо словом *любов*.

У повісті лише троє головних героїв: двоє маленьких хлопчиків Ульф (прообраз самого автора), Берра (Бертіль, друг Ульфа) і Нільс, який живе в притулку для старих людей. Самотність – це надто загальне поняття, але в кожного своя самотність. У кожного є свої причини самотності й свої прояви самотності. І кожен сам шукає шляхи її подолання... Великим здобутком У. Старка стало те, що він показав різні нюанси людської самотності, яка може набувати різних смислів у людському житті і є поширеною хворобою нашого часу.

Усе починається з розмови хлопчиків про дідуся Ульфа. Ульф щотижня відвідує дідуся, той пригортає його кавою, вони разом ходять рибалити, а Ульф приносить дідусяві найкращу сигару. Однак усього цього немає в хлопчика Берри, бо в нього просто немає дідуся... І от Ульф придумав ідею, як допомогти другові – потрібно лише піти в притулок для старих людей і вибрати йому там дідуся. Берра причепурився, одягнув чистий костюмчик, вирвав у саду оранжеву нагідку – і друзі пішли в притулок за дідусям... Ця оранжева квітка – символ надії на віднайдення рідної людини, якої так не вистачає в житті.

Ульф і Берра вибрали дідусям для Берри старого Нільса. Той із радістю підтримав дитячу гру, оскільки й сам почувався самотнім. У нього нікого не було, адже кохана дружина Юганна померла, і він вимушений доживати самотньо в притулку для людей похилого віку... Мелодія, яку насвистував Нільс («Чи вмєєш ти свистати, Юганно?»), – єдине, що лишилося йому від минулого життя, коли він був щасливий.

Мелодія «Чи вмєєш ти свистати, Юганно?» – це спогад про кохану, якої не стало, і водночас вірність їй. Нільс більше не зміг нікого покохати, тому й залишився самотнім.

Пісня «Чи вмєєш ти свистати, Юганно?» (написана в 1932 р., конкретно ця версія – 1950 р., музика: Стен Аксельсон (Sten Axelson), текст: Оке Сьодерблум (Eke Söderblom)) відіграє велику роль у структурі повісті (<https://www.youtube.com/watch?v=fbJ2d1ndsEg>).

У пісні йдеться про роки юності, коли двоє кохали одне одного й могли насолоджуватися безмежним щастям, музикою, природою, простими життєвими ситуаціями і навіть невеличкими дурницями. Ось дослівний переклад пісні «Чи вмєєш ти свистати, Юганно?» зі шведської.

«Чи вмієш ти свистати, Юганно?»

Той, хто не має хисту до музики, мало може пізнати світ,
тому що музика нас підбадьорює.
Той, хто знає невеличку пісеньку і співає її,
Щасливий уранці й увечері.
Таку невеличку пісеньку співає собі кожен.
Яким було б життя без пісні?

Чи вмієш ти свистати, Юганно? – Звичайно, умію.
Це було чудово, люба, нам хочеться ще;
А Юганна свистить тепер цілий день.
Зі шведського серця лине проста пісня:
Чи вмієш ти свистати, Юганно? – Звичайно, умію.

Чи вмієш ти співати, Юганно? – Звичайно, умію.
Це було чудово, люба, нам хочеться ще;
А Юганна співає тепер цілий день.
Зі шведського серця лине проста пісня:
Чи вмієш ти співати, Юганно? – Звичайно, умію.

Чи їсиш ти персики, Юганно? – Звичайно, їм!
Ти повинна їсти обережно, бо замажешся.
Здається, персик тобі до смаку,
але їсиш ти дуже голосно.
О Боже, бідний я чоловік,
що мені за напасть – така наречена!
Їж, Юганно, бо це нас веселить.

Чи вмієш ти булькати, Юганно? – Звичайно, умію!
Булькай далі, Юганно, бо це нас веселить.
У тебе іноді болить горло?
То візьми діацетат алюмінію і прополощи його.
Булькай далі, Юганно,
Як гарно ти це робиш!

Ти вмієш жалітися, Юганно?
– Умію, але я хочу попросити раз і назавжди,
щоб ви припинили до мене чіплятися, пане!
Жалійся далі, Юганно, це весело.
– Ви вільні піти, мій пане, якщо вам не подобається мій тон!

Вона жаліється і жаліється, у неї великий рот,
Але у дівчини для цього немає ніяких причин!
Жалійся далі, Юганно!
– Добре, але на цьому край!
Але тепер...
Ти вмієш мовчати, Юганно? – Звичайно, умію!
То мовчи, Юганно, бо це весело.
– Я, я...
Чшшш!

(Дослівний переклад Катерини Ніколенко)

Фігура мовчання, яка завершує цю шведську пісеньку, є багатозначним символом. З одного боку, це символ безтурботного життя, сповненого радості й веселих жартів, а з іншого – символ трагічного уходу Юганни у засвіти. Для Нільса вона тепер назавжди є «мовчазною» Юганною, адже її немає поруч. Однак його серце не мовчить, бо кохання до цієї жінки ще живе в ньому, і проста мелодія, яка лине прямо «зі шведського серця», наповнює світ музикою любові.

Смерть коханої (чи коханого) не може позбавити людину почуття любові, вважає письменник Ульф Старк. Це почуття поширюється на інших людей, на весь світ, яким той, хто любить, дарує радість життя. Старий Нільс приводить Ульфу і Берру в їдальню притулку і оголошує всім, що до нього прийшов його онук. Він ставить Берру на стіл і всім показує, ніби хвалиться тим, що сталося з ним. Але насправді цей вчинок був не стільки для оточуючих, скільки для малого Берри, якому конче потрібно було усвідомити, що в нього нарешті з'явився дідусь!

Ми можемо тільки здогадуватися про те, як важко було Нільсові жити, коли ніхто до нього не приходив, коли зовсім ніхто ним не цікавився... Можливо, до когось приходили, а до нього – ні. Тому він болісно відчував відчуженість у світі. Так само і Берра відчував відчуженість. У когось був дідусь, а в нього – ні. Хтось із дідусем пив каву і ходив на риболовлю, а він – ні. Тобто Берра і Нільс відчували себе «не такими». Ця «іншість» ними переживається суто внутрішньо і болісно. Тому і для Берри, і для Ульфи, і для Нільса дуже потрібна була ця зустріч – *не-онука* та його друга і *не-дідуся*. Згодом вони стали одне для одного близькими людьми. Із кожною новою зустріччю вони ставали все ріднішими. Ці зустрічі були дуже потрібними кожному. Із приходом хлопчиків самотності для Нільса і для Берри прийшов кінець... Починається шлях до любові, яка змінює все довкола і самих героїв.

Любов у повісті У. Старка зображується не як одне-єдине почуття на всіх. Любов – вона різна, і в кожного своя. Любов – це не те, що приходиться не відомо звідки. Любов – це те, що ми робимо самі для інших людей.

Нільс нічого не може дати Берри та Ульфу, окрім того, що він може погуляти з ними й подарувати радість прогулянки в парку сонячним днем у супроводі співу пташок. «Я майже забув, що це таке, – каже він... Чуєте, як співають пташки?.. А чуєте, як усе пахне?.. Ніколи цього не забувайте» (*Тут і далі цитується за виданням: Старк У. Чи вмієш ти свистати, Юганно? – К.: ВСЛ, 2016.*).

Нільс відкриває для Ульфи і Берри звичайний світ як новий світ. Бо це світ спільних радощів людей, що стали необхідними одне одному. Але й для себе він ніби заново відкриває звичайний світ. І починає жити повною мірою – як раніше.

У. Старк показує в повісті ставлення дітей до старих людей – без повчання, без моралі, без пафосу. Вони просто зав'язують йому шнурки на черевиках. Просто несуть його сумку, бо йому важко. Просто кажуть, щоб він не голився сам, бо може порізатися, і голять його самі. Буденні ситуації... Прості справи, які потрібно зробити для старих людей. І в цьому якраз виявляється повага й увага молодших до старших.

Ульф і Берра розпитують про речі, які для Нільса були приємними колись. Він ділиться з ними спогадами про ті часи, коли був щасливий. Наприклад, коли міг вільно бігати й залазити на дерева і красти вишні в Густавсоновому саду... Хлопчики запам'ятали цю інформацію... Ніхто не знає, коли у Нільса день народження, та він і сам його уже не святкував. А Берра і Ульф випитують в нього, то коли ж таки в нього день народження... Нільс вирішив, що в «цю

п'ятницю»... Власне, яка різниця? Якщо можна просто не розчаровувати хлопців і влаштувати разом із ними чудову вечірку?!

Нільс демонструє приклади самовіддачі в стосунках із хлопчиками. Заради них він майструє повітряного змія з допомогою шовкової хустки з трояндами, яку він дбайливо роками зберігав на споді сумки.

«То – хустка в троянди з тонкої блискучої тканини.

Колись я подарував її своїй дружині, – каже він. – Відчуваєте, яка вона м'яка?

Так, ми відчули, яка вона м'яка.

А яка легка? – вдоволено питає він?

Ми пробуємо її на вагу у своїх руках. Вона легенька, мов пух.

Це справжній шовк, – каже дідусь. – Найтонша у світі тканина. З неї найкраще робити повітряного змія».

Пізніше, коли змій готовий, Берра вигукнув: «У нього ж немає хвоста!». Тоді дідусь знімає з ший краватку й міцно прив'язує до змія. «Нехай літає у моєї краватці, – каже він».

Берра і Ульф віддячують Нільсові щирою любов'ю. Але з їхнього боку це не просто почуття, а й робота для того, щоб порадувати дідуся. Вони розносили газети, заробили власною працею трохи грошей, щоб влаштувати Нільсові найкращий день народження. Берра купив найбільшу і найкращу сигару. Ульф і Берра взяли припаси їжі. І нарешті – «день народження» Нільса настав! Хоча це сталося ввечері, бо хлопці дуже довго готувалися.

Нільс чекав їх у своєму найкращому костюмі. Він теж хотів зробити їм приємне. Щоб день народження був саме такий, яким уявляли його хлопчики. А далі була прогулянка в Густавсоновому саду... Вони лазили по деревах, збирали та їли вишні, весело сміялися... Цей радісний день – найкращий подарунок, який отримав Нільс незадовго до смерті...

Нільс навчає Берру свистіти мелодію «Чи вмієш ти свистати, Юганно?». Протягом повісті Берра вчиться свистіти, але в нього ніяк не виходить. Проте Нільс дає йому урок мудрості: якщо довго тренуватися і не полишати справу, то обов'язково навчишся. І Берра вчиться... Він навіть деякий час не ходив до дідуся, щоб потім прийти і продемонструвати йому своє досягнення. І от нарешті цей день настав! Берра вивчив мелодію, яку так любив його «дідусь»!

Але коли хлопчики прийшли в притулок із цією радісною новиною, «дідусь» ніде немає... Вони його скрізь шукають, але його немає... Ані в кімнаті, ані в парку... Тихо й непомітно Нільс пішов у засвіти.

Найщемливішими у повісті є останні сторінки. Берра і Ульф приходять до каплиці на прощання з *не-дідусем*. І саме тут виявляється той високий рівень духовного зв'язку, який інтуїтивно усвідомили діти.

«У суботу здіймається вітер. Він шумить у гіллі дерев і гонить високого в небі білі хмари. Отоді Берра приходять до мене. Він убрався в гарну сорочку веселих кольорів і прилизав свій куценський чубчик водою.

Ходімо прощатися з дідусем, – каже він.

Але спершу ми заходимо в сад до Густавсона й зриваємо там найкрасивішу троянду... (...)

Ми сідаємо на лаві найближче до дверей. Коли музика стихла, з'являється пастор і виголошує промову. Зовсім коротесеньку промову.

Нільс був веселою людиною, особливо перед відходом, – каже він. – Ми всі його любили. Він ніколи не був самотній, хоч і не мав родичів.

І тут Беррі підймає руку. Він махає нею так, що всі обертають на нього свої погляди.

Він був моїм дідусем, – каже Берра.

Потім люди підходять і кладуть на домовину квіти. Ми з Беррою підходимо останні. Схиляємо голови. І Берра кладе Густавсонову троянду поверх усіх квітів.

Він не сходить з місця і не зважає на те, що я сіпаю його за рукав.

Я навчився свистати, – каже він. – Ось послухайте, дідусю.

Берра починає свистати, і від його свисту каплицею розкочується відлуння. Він насвистує мелодію пісні «Чи вмієш ти свистати, Юганно?».

Після смерті Нільса Берра і Ульф запускають повітряного змія, вони нарешті дочекалися вітру, і можна тепер запустити змія. Вони тепер будуть уміти робити зміїв так, як навчав Нільс. І свистіти так, як навчив Нільс... Його душа залишилася жити в цій мелодії... А його радість від життя і прагнення творити добро для інших назавжди залишаться у серцях хлопчиків.



«Моя сестра – ангел»

Продовженням історії про Берру і Ульфа є оповідання «Моя сестра – ангел». Тут уже головним героєм є хлопчик Ульф, який гостро переживає самотність. У творі йдеться про життя і смерть, про Бога і рай. І про те, як ці поняття сприймає дитина.

Ульфові дуже хочеться мати сестричку, але його мама втратила дитину, і сестра так і не народилася. Уважний Ульф помічає, що мама інколи сумує, дивлячись у вікно. Та він і сам сумує за сестричкою, якої в нього насправді немає.

У фантазії Ульфа сестричка Марі-Луїса жива, він уявляє, як він з нею гуляє, розмовляє... А якось він сам перевдягається в сукню, надіває перуку, щоб «показати» сестричці світ, у якому він живе, познайомити зі своїми друзями... Це така дитяча фантазія і гра, щоб подолати самотність.

Перевтілення героїв У. Старка продовжуються в інших творах... У повісті «Диваки і зануди» вже дівчинка перетворюється на хлопчика. І знову ж таки вона це робить від самотності... Тільки ця самотність більш болюча. Якщо поруч із хлопчиком Ульфом були люблячі мама і тато, то поруч із Симоною – байдужі люди...

«Диваки і зануди»

Із інтерв'ю У. Старка журналу «Зарубіжна література в школах України» (2015, № 11)

О.Н.: Деякі вчителі вважають, що роман «Диваки та зануди» не можна читати в школі, оскільки там є сцени, пов'язані із сексуальністю підлітків. Що ви можете сказати з цього приводу? Чи потрібно бути відвертими з дітьми, підлітками?

У.С.: Я пам'ятаю ті часи, коли я був підлітком, коли не було відкритих обговорень щодо особливостей статевого розвитку ні з боку батьків, ні з боку вчителів, єдине, що було – це почуття сорому. Соромно було за нові відчуття, які ти змушений приховувати, почуття бруду й самотності. Я відчував себе безхатком у власному тілі. І мені ні з ким було поговорити. Уся ця важка тиша сприяла створенню прихованого внутрішнього світу, до якого дорослий не мав жодного доступу. Я не знайшов жодної книжки для юного читача, в якій би описувалися мої почуття, натомість я звернувся до дорослих книжок. Але це не одне й те саме.

Я переконаний, що існує потреба в таких розповідях (які б вони не були складні), і вони мають порушувати проблеми стосунків, закоханості між молодими людьми. Заборонити подібні книги – означає вилучити одну із головних тем, які «гніздяться» в головах молодих людей. Це означає залишити учнів наодинці з їхніми думками і почуттями. Водночас я знаю, що це делікатне завдання, яке постає перед учителем і учнями, і варте обговорення в класній кімнаті.

О.Н.: Розкажіть детальніше про роман «Диваки та зануди»... Як ви над ним працювали? Яким був ваш задум?

У.С.: Я написав «Диваки і зануди» в 1983 році. Мій батько був у лікарні. Він став прототипом образу дідуса, який стверджував, що лікарня – це не найкраще місце, якщо ти збираєшся полишити цей світ. Портрет дідуса в романі – це портрет мого батька, у якому поєднано риси дідуса по маминій лінії – мудрість і доброта, а також сердитість мого дідуса по батьковій лінії. Я написав книгу протягом шести натхнених місяців, у цей час я багато сміявся, проте часом і плакав. Якраз тоді я переглянув в театрі п'єсу В. Шекспіра «Як Вам це подобається». Ви знаєте, що це п'єса про те, як дівчина удавала із себе хлопця, тож у мене з'явився задум для нової книжки. У мене не було конкретної мети, я лишень хотів написати веселу і серйозну книгу водночас. Мені було цікаво як дорослому письменникові писати з точки зору дівчинки. Це було певне перевтілення. У моєму будинку в той час жив підліток, тому я мав певне уявлення про його світ і його висловлювання. Мій головний герой того ж віку, що й він. І звісно, під час написання свого роману я згадував себе, яким я був у дитинстві, звертався до свого внутрішнього «я-дитини». Я хотів описати почуття молодої людини, її почуття, поцілунок, дотик до шкіри – і нічого більше... І описати це в гумористичний спосіб. А також вказати на сліпість матері, яка не хотіла помічати, що відбувається з її дитиною...

«Диваки і зануди» – це дуже добра й хороша книжка про дівчинку Симону 12 років, яка почувалася самотньою в довколишньому світі. Симона –

типовий підліток, таких, як вона, живуть мільйони в різних країнах. Симона не знала свого батька. Бабуся померла, а старенький дідусь опинився в лікарні, з якої тікає, щоб останні свої дні прожити серед рідних йому людей. Мати Симони зайнята власними справами, вона ілюструє жіночі журнали за невеличку платню. А ще є Інгве, коханець матері, із яким Симона ніяк не може знайти спільної мови. Через самотність і сімейні негаразди Симона робить чимало дурниць, які їй самій згодом завдають неабияких страждань.

У повісті йдеться про те, що кожен із підлітків переживає такі моменти, коли начебто не видно ніякого просвітку. Щось подібне відбулося і з Симоною. Родина переїжджає до іншого району, і Симона тепер має кімнату з вікнами на сміттєзвалище. Улюблений пес Кільрой загубився... Усі друзі залишилися в старій школі... А мати забула про день народження Симони... І це ще далеко не все, що з нею трапилося.

Коли Симона прийшла до нової школи, вчителька випадково переплутала її ім'я і назвала не Симоною, а Симоном... Героїня скористалася тим, щоб «приміряти» на себе «інше життя». Нерозважливність? Так. Дурниця? Можливо... А водночас і прагнення утвердити себе, пізнати нові почуття, виявити протест проти того, що не подобається.

Сповнена веселого гумору й іронії повість «Диваки і зануди» про «перевтілення» дівчинки Симони на хлопчика має глибокий прихований зміст. Так часто буває, що «зануди» не розуміють «диваків», але вони живуть в одному світі й мають знаходити спільну мову. Щось подібне ми спостерігали у творах Е.Т.А. Гофмана, де є поділ на «філістерів» (що живуть прагматичними інтересами) та «ентузіастів» (які цінують світ фантазії, творчості).

У повісті «Диваки і зануди» У. Старка порушується дуже багато проблем молоді – дорослішання, взаємини з батьками, ставлення до людей похилого віку, перше кохання, перший поцілунок...

У творі є деякі відверті сцени, які, можливо, наші «філістери» (чи «зануди») сприймуть вороже. Проте письменник цілком відвертий зі своїми читачами. Адже від сучасної молоді не можна нічого приховати, бо у відкритому Інтернет-просторі діти та підлітки можуть знайти будь-яку інформацію. Або навіть не в Інтернеті, а просто на вулиці, в переході, під'їзді... Нерідко в брутальному вигляді. Тому краще поговорити про проблеми підлітків, які їх хвилюють, з допомогою добрих і хороших книжок.

Симона не сподівалася, що в новій школі, куди вона так не хотіла йти, знайде справжнього друга – Ісака. Але шлях підлітків до справжнього кохання ще тільки починається... Вони й самі не знають, що з ними відбувається насправді...

Величезна подяка письменникові Ульфові Старку за ті розділи, де йдеться про дідуса Симони. Сторінки, коли дівчинка, її мати та дідусь прийшли до старого будинку, де померла бабуся і звідки дідусь забрали в лікарню, викликають сльози... Ось забутий капелюшок бабусі, його надіває на себе мати Симони... А ось дідусь востаннє грає на віолончелі мелодію, згадуючи померлу дружину... Згодом він дарує Симоні шовкову сукню бабусі. І Симоні відкривається щось нове, невідоме і дуже-дуже важливе

для її життя. Дідусь для неї стає Богом, вона не тільки розповідає йому про всі свої пригоди, а й молиться до нього... Дідусь іде у засвіти, але він з'єднав дорогих йому людей – доньку і онуку. І навіть Інгве трохи змінюється. Він, «зануда» за своєю сутністю, приймає правила «диваків», прагне розрадити Симону з допомогою маленького цуценяти...

У повісті «Диваки і зануди» немає початку й певної кінцівки. Твір раптово починається і так само раптово завершується. Це ніби «шматок життя», поданий крізь призму підліткової свідомості. Гадаю, цю книжку варто прочитати не тільки учням, а й їхнім батькам. Можливо, тоді батьки будуть більше розуміти власних дітей, обнімуть і зіграють їх.

Книжки не треба забороняти, їх треба читати й обговорювати. У складному сучасному світі добрі книжки допомагають вижити й порозумітися всім нам.

«Маленька книжка про любов» (2015)

Головний герой повісті – хлопчик Фред, якого назвали на честь американського актора, танцюриста, хореографа і співака *Фреда Астера* (Fred Astaire, 1899 – 1987). Це геніальний голлівудський актор, великий майстер музичного і танцювального жанрів. Він створив понад 30 фільмів. Злет його кар'єри був між двома війнами Першою і Другою світовою. Його ролі (довоєнні) – своєрідний символ щастя й любові. Він співав і танцював, розповідаючи людям про найкращі людські почуття.

Ім'я Фреда Астера – це ще й символ миру, мирного життя, бо до війни люди жили спокійно, любили одне одного, танцювали... До речі, зі шведської, як пише Ульф Старк, Фред перекладається як *мир*.

Батько хлопчика Фреда любив танцювати зі своєю дружиною. Захоплення Фредом Астером було не випадковим. Це була своєрідна духовна енергія життя, енергія кохання, енергія мистецтва прекрасного... Але настала Друга світова війна і все зруйнувала. Батько хлопчика Фреда пішов захищати кордони. Швеція, як й інші країни Європи, опинилася у воєнному стані. Їжу видавали за картками. Вночі треба було робити затемнення. Усі жили в стані тривоги й очікування чогось невідомого й страшного.

Фред залишився зі своєю мамою, ставши їй гідною опорою. Ульф Старк зображує в цьому творі самотність, але не нездоланну, не трагічну. Тому що всі герої пов'язані невидимими міцними ланцюгами. І цей зв'язок між ними зумовила війна, тяжкі випробування. Фред ставить на грубу світлину батька, щоб йому було тепліше. А поруч і маму, щоб йому і їй не було так самотньо...

Фред і Оскар ходять до школи, дорослі й діти займаються звичними справами, але ніхто ані на хвилину не забуває про те, що триває війна. Проте в цій повісті ніхто не самотній, усі шведи єднаються, гуртуються, щоб у цьому духовному єднанні дочекатися перемоги і повернення своїх рідних...

Знайомі і незнайомі люди допомагають одне одному. Фред продає різдвяні ялинки, щоб заробити трохи грошей і допомогти мамі. Торговець ялинками дає йому можливість заробити якомога більше. А незнайома пані, яка вторгувала ялинку, дарує хлопчикові свої парфуми, що йому дуже сподобалися,

викликавши асоціації з мирним життям, літом, квітами і травами, безмежним щастям... Цей флакончик парфумів Фред дбайливо зберігав, щоб потім подарувати мамі на Різдво... Щоб вона не забувала, що таке літо, мир і квіти.

Ім'я Фреда Астера у творі згадано ще з однієї причини. Його справжнє ім'я – *Фредерік Аустерліц*, його батько Фріц (Фредерік Емануель) був із родини чеських євреїв. Тобто згадка про Фреда Астера у творі У. Старка містить натяк на жертви фашизму, на те, як нацисти знищували євреїв – чеських, польських, українських та ін.

Ім'я *Фреда Астера* тісно пов'язане з іменем американської актриси *Джинджер Роджерс*, з якою він знімався у фільмах з 1933 по 1949 роки (це 10 фільмів). Разом вони буквально «перевернули» жанр музичної комедії. Одна із найвідоміших комедій Фреда Астера і Джинджер Роджерс – «*Циліндр*» (*Top Hat, США, режисер Марк Сендріч, 1935*). Тут Фред і Джинджер виконали головні ролі. У 1990 р. Бібліотека Конгресу США включила цей фільм у Національний реєстр культурної спадщини. В СРСР фільм ніколи не показували.

У фільмі «Циліндр» вперше прозвучала пісня «*Щока до щоки*» (*Cheek to Cheek*), яка стала символом американського міжвоєнного кінематографа. А також символом довоєнного спокою, щастя й кохання. Під цю пісню Фред Астер танцює із Джинджер Роджерс. І сам же й співає. Автором слів пісні є *Ірвінг Берлін* (він же *Ізраель Бейлін*, американський автор пісень). Музику написав інший єврей *Макс Стайнер*. Пісня «Щока до щоки» (*Cheek to Cheek*) отримала номінацію на «Оскар». Цю пісню виконували *Луї Армстронг, Гай Ломбардо, Бінг Кросбі* та ін. У 2004 р. в рейтингу найкращих пісень американського кіно вона посіла 15 місце.

Cheek to cheek

Heaven, I'm in heaven
And my heart beats so that I can hardly speak
And I seem to find the happiness I seek
When we're out together dancing cheek to cheek

Heaven, I'm in heaven
And the cares that hung around me through the week
Seem to vanish like a gambler's lucky streak
When we're out together dancing cheek to cheek

Oh I love to climb a mountain
And reach the highest peak
But it doesn't me half as much
As dancing cheek to cheek

Oh I love to go out fishing
In a river or a creek
But I don't enjoy it half as much
As dancing cheek to cheek

Dance with me
I want my arm about you
That charm about you
Will carry me through...

To heaven, I'm in heaven
And my heart beats so that I can hardly speak
And I seem to find the happiness I seek
When we're out together swinging.



Щока до щоки (дослівний переклад)

Небеса, я на небесах,
Моє серце б'ється так, що я ледь можу говорити.
Здається, я знайшов своє щастя, яке шукав,
Коли ми з тобою танцюємо щока до щоки.

Небеса, я на небесах,
Усі мої щоденні турботи,
Здається, щезають, це подібно на смугу везіння
у гравця,
Коли ми з тобою танцюємо щока до щоки.

Я люблю лазити по горах
І досягати вершини,
Але це не захоплює мене так сильно,
Як танець щока до щоки.

Люблю вийти порибалити
На річку або в бухту,
Але я не насолоджуюся цим так,
Як цим танцем щока до щоки.

Танцюй зі мною,
Хочу обійняти тебе.
Твої чари (чарівність)
Підносять мене на небеса, я на небесах,
Моє серце б'ється так сильно, що я ледь можу
говорити,
Здається, я знайшов щастя, яке шукав,
Коли ми з тобою танцюємо щока до щоки.
(Дослівний переклад Катерини Ніколенко)

Отже, пісня «Щока до щоки» є ліричним лейтмотивом повісті «Маленька книжка про любов». Це символ безмежного кохання, яке переживають батьки Фреда. Водночас це мрія про мирний світ (без війни). А також це символ нового почуття любові, яке несподівано народжується в душі Фреда саме під час воєнних подій.

Школа й шкільні стосунки – особлива тема повісті. Тут є бешкетування дітей, але є й мудра вчителька, яка все розуміє і яка під час війни намагалася дати хоча б трішки співчуття і радості дітям та їхнім мамам. Школа в умовах війни формує зовсім інший тип стосунків – більш людських і добрих.

Учителька повісила карту Європи перед учнями: «Такий вигляд мала Європа перед війною. Я хочу, щоб ви це запам'ятали, хоч би як воно все закінчилося...».

У повісті фактично дві любовні лінії: перша – це мама і тато Фреда; друга – Фред і Ельса. Фред сумнівається, переживає, вагається, страждає від першого кохання... Ельса має сильні м'язи порівняно з ним, але Фредові байдуже, бо він кохає цю дівчинку і захищає її як може.

Кульмінаційний момент дитячого кохання – заступництво Фреда за Ельсу, коли Конрад її образив. Фред навіть постраждав, у нього тече кров з носа, а Ельса лікує його снігом... Фред потім буде говорити, що в нього «незначна воєнна травма».

Оскар, який був присутній при цій сцені, пішов у справах: «Справжній друг завжди відчуває, коли треба йти». Оскар ішов і насвистував «Рудольфа з червоною пікою». Це популярна американська різдвяна пісня «*Rudolph, the Red-Nosed Reindeer*». Створена в 1949 р. Джонні Марксом на вірші Роберта Мея. Стала дуже популярною у виконанні Джина Отрі. У 1985 р. ця пісня прийнята в Зал слави премії «Греммі».

Фінал цієї різдвяної повісті У. Старка щасливий. На Різдво, коли Фред і мама святкували, несподівано приїхав тато, і це створило справжнє ДИВО РІЗДВА. Тато дізнається, що мама чекає дитину. «Потім він приніс свої черевики, у яких завжди танцював, почистив їх і завів патефон. Коли Фред Астер почав співати, тато запросив маму на танець...»

А Фред дивиться у люстерко, яке йому подарувала Ельса: «Ти побачиш в ньому того, кого люблю».

«А потім був дзвінок від Ельси...»

– Агов? Де ти? – спитала вона.

– I'm in Heaven, – відповів я. – Це означає: Я в небі.

Та я знаю, – відповіла Ельса. – Побачимося завтра?

А чом би й ні, – відповів я, а тато й мама все танцювали біля ялинки...»

Із інтерв'ю У. Старка журналу «Зарубіжна література в школах України» (2015, № 11)

О.Н.: *Будь ласка, висловіть побажання українським учителям зарубіжної літератури.*

У.С.: Моє головне побажання для українських учителів – продовжувати боротися за можливість для молодих людей читати книжки, в яких йдеться про складні теми, в яких з'являється молоде тіло, але й народжується прекрасна молода душа. Успіхів Вам!

Ви ніколи не зможете заборонити почуття, тож не намагайтеся зробити життя молодих людей складнішим, забороняючи їм або присоромлюючи їх. Вони бачать нині дуже багато жорстокості, насильства, крові. Дайте їм можливість побачити радісні боки життя!

Тільки читаючи найкращі книжки з усього світу, ви можете розпізнати погані. Тому продовжуйте виконувати своє важливе завдання, найдорожчі українські вчителі!

Ольга Ніколенко,
доктор філологічних наук, професор,

Оксана Кирильчук,
кандидат філологічних наук, доцент
Полтава